

Imperialism grundad på missförstånd

ROBIN DOUHAN
OCH STAFFAN VAHLQUIST

REPLIK

I sin analys av ”ekonomisk imperialism” drar Tullberg (2006) slutsatsen att det gagnar den vetenskapliga processen om olika teorier – även sådana från olika discipliner – stöts och blöts mot varandra. Det är naturligtvis svårt att inte hålla med Tullberg i detta.

De som ägnar sig åt utflykter utöver ämnesgränserna benämns imperialister, till skillnad från specialisterna. Det som utmärker imperialisterna är enligt Tullberg att de arbetar med ”mer preciserade värderingar och breda tillämpningsområden”. Vi förstår den senare attityden som att ekonomer utsträcker sitt angreppssätt till saker som till synes ligger utanför den ekonomiska sfären av samhället, saker som traditionellt utforskats av t ex sociologer.

Enligt Becker (1976), som även citeras av Tullberg, karaktäriseras det ekonomiska angreppssättet av tre antaganden. Dessa antaganden är: (i) maximerande beteende, (ii) marknadsjämvikt

och (iii) stabila preferenser. Imperialismen skulle då bestå i att man överför samma antaganden till studiet av t ex kriminalitet, äktenskap och andra områden som traditionellt varit förbehållna andra samhällsvetenskaper.

Förstår vi Tullberg rätt så menar han att det är just att samma saker analyseras med hjälp av teorier från olika discipliner som leder till att konflikt eller rivalitet uppstår. Med en liknelse skulle man kunna säga att olika discipliner kommer till samma arena för att göra upp om vems teorier och metodologiska verktyg som är bäst.

I de följande avsnitten tar vi upp två problem med denna starkt idealiserade bild av den vetenskapliga processen. För det första frågar vi oss om, och i sådana fall på vilket sätt, teorier från så olika discipliner som sociologi och nationalekonomi kan jämföras. Vår andra kritik mot Tullberg är att han inte tydligt redovisar varför eller för vem vetenskaplig imperialism skulle kunna tänkas vara ett problem. Följaktligen framstår hela syftet med Tullbergs analys som oklart.

Är samma sak samma sak?

Tullberg behandlar i slutet av sin artikel ekonomiska och sociologiska teorier som rivaliserande. Därigenom förutsät-

Robin Douhan är doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet. Hans huvudsakliga forskningsintressen är tillväxt, entreprenörskap och vetenskapsteoretiska frågor. robin.douhan@nek.uu.se

Staffan Vahlquist är fil mag i teoretisk filosofi och arbetar som redaktör på bokförlaget Ruin. staffan@ruin.se

ter han att de är jämförbara, ty rivaliteten måste ju vara en rivalitet om något. Tullbergs artikel är ganska tystlåten om vari denna jämförbarhet består, men såvitt vi kan se tänker han sig att teorierna är jämförbara eftersom de handlar om "samma sak". Bristen på bättre precision än så blir emellertid mycket problematisk. Problemet framstår kanske med större tydlighet om vi betraktar det ur den motsatta synvinkeln. Storheter från sociologins historia som Karl Marx, Georg Simmel och Max Weber har som bekant undersökt olika aspekter av det ekonomiska livet. Men – och om detta skulle nog de flesta vara eniga – det innebär inte därför att de undersökt "samma sak" som ekonomer. För även om de nomologiskt undersökt "samma sak" så har det skett från en helt annan utgångspunkt. Det handlar om olika ansatser, perspektiv, angreppssätt eller ramverk.

Men skulle det omöjliggöra en fruktbar jämförelse? Antagligen inte, men det gör den problematisk och kräver en långt större begreppslig lyhördhet än den Tullberg uppvisar. Vi ser detta tydligt när han diskuterar möjligheten att inkludera värden som t ex "identitet" i nyttofunktionen. Detta kan tyckas som ett smart drag, men många av dem som talar om "identitet" i sociologin skulle inte tänka sig att "identitet" är något som individen kan välja. Följaktligen blir begreppet "identitet" ett helt annat, även om ordet nominellt sett är detsamma. Om man alls ska jämföra sociologiska teorier om identitet och nationalekonomiska preferensmodeller så skulle man kanske kunna säga att de förra vill förstå hur det kommer sig att den och den individen har just de preferenserna – och här kan kulturell påverkan, upprätthållandet av social status osv vara viktiga faktorer. Detta är sällan av intresse för nationalekonomin, vilket just beror på att den har ett helt annat angreppssätt.

Ett annat exempel är när Tullberg diskuterar olika teorier om vilka bakomliggande mekanismer som styr människors handlingar. Nationalekonomi och sociologi tycks här ha två diametralt motsatta teorier. Jämförelsen kan formuleras i frågan om det är incitamentpreferensmatchning eller internaliserade normer som styr människors handlingar. Problemet med denna jämförelse är, som Tullberg själv påpekar, att de två teorierna båda blir mycket "tunna" vilket gör att det är svårt att falsifiera dem. Det blir därför i slutänden svårt att avgöra vilken teori som har starkast stöd.

Ska man föra en fruktbar diskussion om vilken teori som är den bästa behövs det någon form av jämförbarhetskriterium. Poppers välkända falsifierbarhets-kriterium är en sådan (meta)norm för jämförelse av olika teorier. Men detta kriterium tycks alltså vara svårt att tillämpa i ovan nämnda jämförelse. Det är också en genomgående svaghet i Tullbergs text att han aldrig lyckas presentera något tillnärmelsevis klart jämförbarhetskriterium. Mot slutet av sin uppsats talar han svävande om att en teori hävdar sig gentemot andra såtillvida att den är "bättre underbyggd", närmare än så kommer vi inte.

Det skulle kunna hävdas att det är omöjligt att vetenskapligt avgöra vilket av två olika perspektiv som är mest sant om det saknas några hållbara jämförbarhetskriterier. (Här kan man dra paralleller till Kuhns (1997) insikt om att två skilda paradigmer måste förstås vart och ett på sitt sätt.) Skillnaderna mellan perspektiven skulle då vara av den arten att det egentligen aldrig kan bli tal om en rivalitet eller konkurrens. För att återvända till liknelsen kan vi säga att sociologlaget kommer till arenan utrustade med tennisracketar medan ekonomerna kommer till arenan med fotbollar. Båda använder sig av ett nät som är uppspänt mellan två stolpar på planen.

Men deras användning av nätet skiljer sig väsentligt och att träffa nätet har vitt skilda innebörder för utövarna. Att både en utövare från ekonomlaget och en från sociologlaget kallas "idrottsman" och att de båda använder sig av och talar om "samma nät" är härvidlag av sekundär betydelse.

Så kan man se på saken. Vi tror inte att Tullberg skulle hålla med om detta, han säger sig vara en "modernist" som ser vetenskapen som ett fält. Vi är egentligen inte heller ute efter att kritisera detta synsätt. Däremot menar vi att dagens faktiska skillnader mellan vetenskaperna är så stora att om det ska kunna bli tal om ett ömsesidigt utbyte så kan man inte släta över problemet om på vilket sätt två eller flera discipliner kan jämföras. Naturligtvis finns det somligt som en vetenskap kan lära av en annan och interdisciplinär kommunikation kan många gånger vara fruktbar och spännande, men liksom på livets övriga områden bygger detta utbyte på att man förstår att den andre verkligen är en annan, att hon har en historia som färgar frågeställningar och vilka problem som kan anses relevanta. Annars blir kommunikationen skenbar.

Vem bryr sig om imperialisten?

I den bok av Becker (1976) som av Tullberg förs fram som ett exempel på imperialistisk forskning står att läsa:

In 1956 a prominent young economist expressed surprise at learning that I was working on racial discrimination, saying that I was supposed to be a neo-classical type economist. My attempt to explain why my study was an application of neo-classical economics was greeted very sceptically. The reception among some sociologists and other social scientists was, on the other hand, surprisingly (to me!) favorable (s 15).

Varför väckte inte Beckers intrång på sociologins domäner starkare reaktioner? Och för den delen – varför har inte sociologer som uttalat sig i ekonomiska frågor fått ett starkare bemötande av ekonomkåren? Som Tullberg själv påpekar har sociologin endast i mycket liten utsträckning influerats av national-ekonomi; nyligen publicerades i denna tidskrift (Tham 2006) en artikel som redogjorde för forskningsläget inom kriminologi, och även där tycks slutsatsen vara att inflytandet är mycket litet. Det tycks med andra ord som att det ömsesidiga kritiserandet och den därmed avhängiga imperialismen som Tullberg talar om i själva verket är något av en myt.

En myt avfärdas med fakta, men det kunde likväl vara intressant att fråga sig hur denna myt har kunnat uppkomma. Vi vill här avsluta med att lägga fram en tänkbar sociologisk förklaring. Förklaringen bygger på ett (enligt vår mening plausibelt) antagande att olika yrkesgrupper har ett behov av att profilera sig gentemot andra yrkesgrupper. I det syftet är det inte ovanligt att det uppfinns olika myter för att åstadkomma en uppdelning i "vi" och "dom". Myten om en konflikt skulle i så fall kunna förklaras som en grupsocial mekanism ämnad att stärka den egna identiteten. Det vill säga: man föreställer sig att de som tidigare hade ensamrätt på vissa forskningsfrågor känner sig hotade av slagkraften i ens egen analys. De hotade bildar en "dom" grupp som är tydligt avgränsade från "vi" som äger analysredskapet.

Vi vill inte hävda att sådana sociala mekanismer är vanligare förekommande hos ekonomer än hos andra. Vår poäng är endast att om utbytet och samarbetet mellan olika discipliner ska kunna främjas så bör man vara mer lyhörd än Tullberg för vari en eventuell konflikt verkligen består. Vad gäller sakliga forskningsfrågor tycks den på många sätt begränsad.

REFERENSER

Becker, G (1976), *The Economic Approach to Human Behavior*, University of Chicago Press, Chicago och London.

Kuhn, T S (1997), *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, Thales, Stockholm.

Tham, H (2006), "Nationalekonomer som kriminologer", *Ekonomisk Debatt*, vol 34, nr 5, s 5-16.

Tullberg, J (2006), "Ekonomisk imperialism – ett tvärvetenskapligt framsteg eller en villöväg?", *Ekonomisk Debatt*, årg 34, nr 6, s 79-90.